

ВІЗУАЛЬНІ МИСТЕЦЬКІ ПРАКТИКИ

DOI: doi.org/10.51209/platform.2.6.2022.119-129

УДК 7.094; 745/749

Олександр Касьянович ФЕДОРУК,

доктор мистецвознавства, професор,

Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв,

Київ, Україна,

e-mail: fedoruk_ok@ukr.net

ЕЛЕВАЦІЯ – ЯК ВОСЬМЕ ЧУДО НАЦІОНАЛЬНОГО ДЕКОРАЦІЙНОГО МИСТЕЦТВА

Анотація. Стаття присвячена окремим проектам української мисткині, головного художника Національного театру опери та балету України, сценографа, театрального художника Марії Левицької. Художниця є лауреатом Державної премії імені Т. Шевченка, членом-кореспондентом Академії мистецтв України, має звання Народного художника України. У матеріалі висвітлено історико-культурний контекст, у якому творить майстриня, подано аналіз низки творчих проектів художниці, проаналізовано способи створення образів, прийоми підходу до роботи. Матеріал подано крізь призму комплексного погляду на художні процеси, в яких працює художниця, визначено прийоми її пошуку шляхів створення історичної відповідності образів, охарактеризовано знакові вистави, над оформленням яких вона працювала: опери Дж. Пуччіні «Турандот», Дж. Верді «Набукко» і «Дон Карлос», «Джоконда» А. Понк'єллі, «Клоуни» Р. Леонковалло, балети М. Римського-Корсакова «Снігова королева», «Травнева ніч» Є. Станковича та ін. Подано огляд виставкових проектів,

організованих художницею, де були представлені її основні роботи, включно з етюдами, що мають беззаперечну самостійну художню цінність.

Ключові слова: театр, опера, мистецтво, етюд, балет, художник, хореографія, сценографія.

Вступ. Насамперед про термін елевация – як поривання у вись, як мить переборення земного тяжіння, як найвища ступінь хореографічної майстерності, пікових вершин якої досягнув незрівнянний за талантом киянин Вацлав Ніжинський (1889-1950 рр.), дивуючи публіку в театрі Дягилева, а потім у театрі Лондона. Восьмим чудом хореографії називали його у Лондоні!

Отож, Вацлав Ніжинський зі своєю сестрою Броніславою Ніжинською є нашою гордістю, так само, як Серж Ліфар. Не забуваймо про це!

Про Національну оперу України імені Тараса Шевченка як рівноправне явище у сузір'ї кращих оперних сцен Європи варто і потрібно частіше писати, якщо ми бережемо в собі почуття національної гідності за пріоритети української культури і, по можливості, доносимо це розуміння з відчуттям гордості до реципієнтів, споживачів, шанувальників нашого українського мистецтва.

Національний оперний театр у Києві – це наша візитна світового гатунку картка, і весь величезний мистецький колектив, який є у його складі, від чудових майстринь костюмерного, помічників машиністів сцени до світового найвищого рівня з унікальним голосом *sprinto soprano* Людмили Монастирської, яку не вперше запрошують на унікальну сцену Метрополітен-опера.

Постановка проблеми. Пригадую шанобливі слова виступу Людмили Монастирської восени минулого року на вернісажі малярства Марії Левитської у велелюдній

виставковій залі Київської Національної Співки художників України. Її щирі оцінки побаченого в експозиції не одному запали в душу, вони загорнули малярство на етюднику і декораційне мистецтво та сценічні строї репрезентантки в одну косонансову цілість мистецької Шляхетності.

Було достойне вшанування творів славетної мисткині Левитської, зібрані в експозиційну ансамблеву єдність і малярські композиції, і ескізи декорацій до опери «Набукко» та балету «Снігова королева», і ескізи театральних строїв Левитської до опер Д. Верді «Набукко» та «Дон Карлос», тієї опери, яку у Львівському театрі ставили ще 1877 р. ХІХ ст. з публікацією розширеного буклету.

Була того самого року, перед тим улітку, також гідна презентація мисткині в київській галереї «Портал 11» на Трисвятительській вулиці vis-à-vis зі Свято- Михайлівською катедрою, де глядачі насолоджувалися ескізами театральних строїв до «Джоконди» А. Понкіеллі, «Майської ночі» Є. Станковича, «Паяців» Р. Леонковалло, «Турандот» Дж. Пуччіні etc.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Станом на сьогодні майже немає наукових розділок, які б були підґрунтям для дослідження феномену творчості Марії Левитської, то ж, дану статтю можна вважати прологом для початку висвітлення таланту мисткині.

Мета статті. Отож, цим заявленням стверджуємо сценографічну елевацію головної мисткині Національної опери Марії Левитської, яка упродовж трьох десятиліть оформила на Київській оперній сцені понад 50 театральних вистав і оформила ще 100 в інших театрах України (уяснюємо масштабність декорацій на 240 квадратних метрах сцени в київському оперному театрі, а також унікальну наявну кількість від 150 до 300 театральних костюмів для деяких сценічних презентацій!).

Виклад основного матеріалу. Це ж геніальний Д. Боровський, він теж працював у Києві, стверджував, що в новітній сценографії найважче це костюми – але не декорації).

Усі ці оперні та балетні вистави і склали Славетну (*свідомо артикулюємо поняття – «Славетну» з великої літери!*) сторінку оперного театру, бо на кожній виставі Національної опери аншлаги, і про зайвий квиток можна лише мріяти: усі місця зайняті від партерів першого ряду перед просценіумом до гальорок, які окуповують, як правило, студенти консерваторії, академії театрального мистецтва, інститутів культури).

Таким чином, у ці композиції декорацій театральних вистав в Національній опері, що були першокласно сценографічно презентовані головною мисткинею Левитською (від «Таємного шлюбу» Д. Чімарози, від «Богеми» Дж. Пуччіні, і так само з непоставленою оперою «Лючія де Лямермур» Г. Доніцетті зі славетною режисеркою І. Молостовою, яка буквально на сцені і померла, до праці з головним режисером Д. Гнатюком «Над Травіатою», праці з талановитим хормейстером-постановником Л. Венедиктовим, праці над балетом художнього керівника Театру М. Скорика «Мойсей») – є, поруч з багатьма іншими виставами, – а ми не осоромимось, назвавши у наступному реченні деякі з огрому числа оформлених Левитською, – є, повірте, її мистецьке поривання у вись української культури, є, на наше переконання, декораційною та найвищим гатунком театральних строїв елевацією – як чудо майстерності, таланту мисткині Левитської, як золотий спів Монастирської, чи вокальні маестерії наших талантів В. Дитюка, О. Крамарєвої, С. Магери, О. Нагорної, А. Швачки, Т. Штонди, etc.

Не можна спокійно, без емоційних інтонацій, перелічити всі талановито оформлені через унікальну майстерність

М. Левитської оперні та балетні вистави, але окремі назвемо: «Макбет» Дж. Верді, «Турандот», «Флорія Тоска» Дж. Пуччіні, «Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемовського, «Чарівний сон» М. Лисенка, «Лебедине озеро» П. Чайковського, – ці та багато інших вистав Національної опери гаряче вітали глядачі на гастролях театру у Японії, Канаді, Італії (де мисткиня була відзначена найвищою нагородою Італійської республіки для чужоземних громадян – орденом «Зірка Італії»), Грузії, Данії, Іспанії, Франції.

Левитську запрошували для праці над декораційним формленням сцен та проєктуванням театральних строїв різні драматичні та музичні театри України – і не лише, бо в її творчому списку і Гданськ, і Хайфа, і Торонто, і Марібор, а в Празі за ескізи декорацій та театральних строїв до п'єси Кальдерона де Барка «Стійкий принц», який більшовицька влада зняла з репертуару, а молода мисткиня опинилася в «цензурному списку», – так ось, у Празькій «Квадрієнале-83» випускниця Київського художнього інституту Левитська була удостоєна найвищим дипломом (ніхто до неї та й після неї такої високої відзнаки не отримував).

Не вистачає нам права узагальнити кількома абзацами великий внесок київської мисткині у розвиток модерних засад української сценографічної композиції та мистецтва театального строю. Уже не раз нам доводилося озвучувати наше замилювання інноваційними перлинами декорацій та театральних костюмів Марії Левитської до оперних та балетних вистав «Макбет», «Флорія Тоска», «Шехерезада», «Набукко», «Дон Карлос», «Мойсей» та ін. на сцені знаменитого театру.

Ставимо сьогодні основне завдання висловити позитивні емоції від власних неодноразових рецепцій славетної опери Джакомо Пуччіні «Турандот» і останньої з-поміж них у виставі, що відбулася 11 грудня 2021 р.

До агресивного нападу рашистів на Україну, до початку війни залишалося два місяці тринадцять днів! Таке горе на нашій Україні, про війну з агресорами-рашами тоді ніхто не міг передбачити!

Театральні заявлення на постановки «Турандот» прагнули отримати менеджери багатьох країн. «Лише в Японії, – свідчила М. Левитська у бездоганно естетично оформленій авторській книзі «Музи і музика мого театру», що зникла з книжкових полиць магазинів одразу після її виходу в світ у 2016 р., – «Турандот» пройшла майже 50 разів. – І додала з жалем при тому: «Шкода, що у гастрольній трупі серед 220 осіб мені місця не знайшлося» [1, с. 108]. Таке в нашому житті трапляється нерідко – додаємо від себе.

«Турандот» на київській сцені поставив знаменитий італійський режисер Маріо Коррарі, який знайшов своє покликання у режисерських проєктах театру Йельського університету. А сцена Київського оперного йому припала до душі, як засвідчили наступні постановки Коррарі в Київській опері – «Джоконда» Амількаре Понкієллі та «Фауст» Шарля Гуно.

Входження в світ китайських традицій, звичаїв, історичних фактів для Марії Левитської виявилось заманливим. І щоб осягнути його душею й зором, слід побувати, пожити в Китаї. Подібна комунікативність із оперною музикою, з її мелодійним наративом, прагнення збагнути суть режисерської інтерпретації не новина для неї.

Відчути епоху задуму вистави «Набукко» допомогли мандри Левитської на Близькому Сході, в Єгипті. Щоби пройнятися відчуттям історії й передати дух можновладця Ескоріалу, і головне, драму інфанта Дон Карлоса з однойменної опери Дж. Верді, накинула за спину наплічник і помандрувала пішки дорогами Каталонії, щоби збагнути велич, сприйняти

глибше дух католицької Іспанії. Пошук драми «Макбета» привів її на береги Альбіону, а на пошук естетичних рішень «Дафніса і Хлої» її надихнув археологічний музей в Афінах...

Отже, опера Турандот – про світлий промінь кохання, який зцілює жорстокість та владолубство неприступної принцеси з Забороненого міста, можливо, з Палацу Небесної Чистоти. Проте, знеможена емоційним щирим почуттям татарського принца Калафа у третій прикінцевій дії напруженої вистави, вона погоджується стати його дружиною. Зроджений промінь глибокого кохання Калафа принцеса Турандот приносить звісткою своєму батькові імператорові Альтоуму – Синові Сонця, за китайською віковою традицією, як доказ, що кохання взяло верх над владою. Слова Турандот линуць під святкові сурми радості усього народу та міністрів імператорського двору.

Мандри мисткині по провінціях Китаю, знайомство з архітектурно-мистецькими чарами Пекіна як підґрунття для сценографічного задуму: вивчення його скарбів різних династій у музеях, насамперед, у Національному Пекінському музеї (зображення драконів, феніксів, змій, лотосів, квітів, пташечок на численних фарфорових золочених, кольорових вазах, винних чашах, виробах із бронзи, контейнерах для води, безліч предметів декоративного характеру, багатство різьблення, розмаїття форм меблів); відчуття, пережиті мисткинею у Закритому імператорському місті, або під час національного свята Китаю Дуань У, відвідини стародавнього центру столиці з численними арт-галереями, зокрема, галереї «Rong Bao Zhai Art», де огром робіт знаменитого Ці Бай Ші, який у 93-річному віці залишив нащадкам свій заповіт – знаменитий ієрогліф «Треба вивчати свою національну культуру», галереї «Дзігуг», що віддавна славиться раритетними килимами, знайомство з унікальною, світового рівня, культурою шовку Суджоу, – все

це у поєднанні з вивченням класичної багатовікової традиційної архітектури та мистецтва Забороненого міста Синіх Небес справили на головну художницю театру незабутні враження.

Тому гігантські сценографічні задуми та проекти до вистави були впевнено новаційно реалізовані Левитською в ескізах орієнтально барвистих строїв принцеси, імператора Альтоума, сина Тимура Калафа, закоханої в нього Лю, рабині його батька, татарського вигнанця хана, імператорського великого міністра, великого радника, великого кухара, мандаринів, придворних дам та огрому з числа наближених до двору.

Мисткиню втішає розмаїття теплих відкритих барв – червоної з чорним, темно-коричневої з синім, звучання жовтого, зеленого, контрастів чорного і білого, – усі ці барви пломеніють у світлі рефлекторів, відчутті колажно на сцені.

Задум мисткині передбачив сценографічне відтворення історичної пишноти двору, і вона на сцені лягла урочисто, наче коштовні смарагди на мантиях Турандот та золочені прикраси придворних, засяяла поліхромією барв, багатством різьблень, шитва, конфігурацій настінних оздоб, панно і вона вписалися у розписи чарівних орієнтальних птахів, квітів, форм страхітливих драконів як елементів декору палацу, інших тварин з традиційного епосу...

Пишнота золота, темно-коричневих із краплагом барв у сценографічній партитурі інтер'єрів палацу переконливо себе виправдала, її доповнювали рельєфи скульптур, форми різьблень із блиском променів, діамантів, шляхетних каменів, променів золота на золочених мантиях придворних, офіційних мантиях військових, різних відзнак на мантиях наближених чиновників, що були включені в концепт задуму і здійсненні при виконанні емоційного дійства модерної вистави (мудро зауважила мисткиня у своїй вельми змістовній монографії про

органіку сценографічного задуму: «Почт, міністри, інші персонажі (понад сто осіб – зауваживо: про їх строї теж треба було подбати) – там теж своя ієрархія за кольором». І у синтетизмі поліхронізму – паралельне звучання акордом білого та чорного наскрізь урочисто символічного, щось є в цьому типове для міфологем китайської культури династії Ся.

Висновки. Інноваційні декорації разом із завісою виглядали урочисто, несподівано святково в екстер'єрах та інтер'єрах палацу, як це насправді мало бути у передбаченнях блиску позолоти та усієї пишноти барв інтер'єру з зображенням на вершині ієрархічних сходинок недоступного на троні в Залі Духовного Вдосконалення Сина Небес Альтоума, що сприймався як втілення Вічного.

Постановка «Турандот» увінчала лаврами талановитий колектив Національної опери, і в цій гармонії відчувалася злагодженість і взаємоузгідливість усього постановного складу – диригента Миколи Дядюри, режисера Маріо Корраді, мисткині Марії Левитської, хормейстера Лева Венедиктова, концертмейстерів, освітлювачів, машиністів сцени та режисерів, які вели неординарну виставу.

Список використаної літератури:

1. Левицька М. Музи і музика мого театру. Київ: Либідь, 2017. 237 с.
2. Левицька Марія Сергіївна.
URL: <https://academia.gov.ua/portfolio-item/levitska-mariya-sergiivna/>
3. Мария Левитская: «Я знаю место, где летает Бог». URL: <https://zn.ua/ART/mariya-levitskaya-ya-znay-u-mesto-gde-letaet-bog-.html>

4. Головний художник Нацопери Марія Левитська запрошує на свою виставку. URL: <https://kievvlast.com.ua/style/golovnij-hudozhnik-natsoperi-mariya-levitska-zaproshue-na-svoyu-vistavku>
5. Роман с оперой.
URL: https://projects.weekend.today/levitskaya_opera

Olexander K. FEDORUK,
DSc in Arts, Professor,
National Academy of Culture and Arts Management,
Kyiv, Ukraine,
e-mail: fedoruk_ok@ukr.net

ELEVATION IS LIKE THE EIGHTH NATIONAL WONDER DECORATIVE ART

Abstract. The article is dedicated to individual projects of Ukrainian art, the Chief Artist of the National Opera and Ballet Theater, set designer, theatrical artist, Maria Levitska of Ukraine. Mystkina is a Laureate of the State Prize named after T. Shevchenko is a Corresponding Member of the Academy of Arts of Ukraine, has the title of People's Artist of Ukraine. The historical and cultural context in which the craftswoman creates is highlighted in the material, an analysis of a number of the artist's creative projects is presented, the ways of creating images, methods of approach to work are analyzed. The material is presented through the prism of a comprehensive view of the artistic processes in which the artist works, the methods of her search for ways of creating historical correspondence of images are determined, the iconic performances on the design of which she worked are characterized: J. Puccini's operas "Turandot", G. Verdi's "Nabucco" and "Don Carlos", "Gioconda" by A. Ponchielli, "Clowns" by R. Leoncavallo, ballets

by M. Rimsky-Korsakov “The Snow Queen”, “May Night” by E. Stankovich, etc. An overview of the exhibition projects organized by the artist, where her main works were presented, including sketches that have an indisputable independent artistic value, is given.

Key words: theater, opera, art, sketch, ballet, artist, choreography, scenery.

References:

1. Levyts'ka, M. (2017). Muzy i muzyka moho teatru [Muses and music of my theater]. Kyiv: Lybid' [in Ukrainian].
2. Levyts'ka Mariya Serhiyivna [Levyts'ka Mariya Serhiyivna]. URL: <https://academia.gov.ua/portfolio-item/levitska-mariya-sergiivna/> [in Ukrainian].
3. Mariya Levitskaya: “YA znayu mesto, gde letayet Bog” [Mary of Levitskaya: “I know the place where God flies”]. URL: <https://zn.ua/ART/mariya-levitskaya-ya-znayu-mesto-gde-letaet-bog-html> [in Russian].
4. Holovnyy khudozhnyk Natsopery Mariya Levyt's'ka zaproshuye na svoyu vystavku [The main artist of Natsopera Maria Levitska invites to her exhibition]. URL: <https://kievlast.com.ua/style/golovnij-hudozhnik-natsoperi-mariya-levitska-zaproshue-na-svoyu-vistavku> [in Ukrainian].
5. Roman s operoy [Romance with opera Romance with opera]. URL: https://projects.weekend.today/levitskaya_opera [in Russian].